

סקירה ראשונה על חפירות אזור

בעקבות פעולת-חציבה מוגברת ובקשר לתכניות להעברת כביש בשטחה של המועצה המקומית אזור, ניגש אגף העתיקות לבדיקת שלושה אתרים נפרדים במקום זה. החפירות נערכו במשך מאי 1958, בהנהלתו של הח"מ ובהשתתפותם של הגב' שרה ברקאי, רות סופר, ורדה צב'ליחובסקי, לאה עופר ומר אדם דרוקס. מר שמואל מושקוביץ ביצע את המדידות, ואילו הגב' דורן שימשה כצלמית. בחפירות עבדו, בממוצע, 30 פועלים, וימי העבודה סופקו על-ידי משרד העבודה.

ש ט ח ב'. בתוך המחצבה, סמוך לכביש הראשי ירושלים—תל-אביב, נבדק שטח בקרבת-מקום לחפירתו של מר ז'אן פרו, שחשף כאן באביב 1958 מערת גלוסקמאות כלקוליתית. התברר, שבשטח המיועד לתיווי הכביש המוצע אין מערות נוספות, אך לעומת זאת נמצאו כאן שרידים של יישוב, שלפחות בשכבתו התחתונה קשור הוא במערת הגלוסקמאות הנזכרת. בשכבה העליונה נחשפו שרידי מבנה אפסידי בנוי אבן, ובתוכו ממצאים מן התקופה הכלקוליתית המאוחרת.

ש ט ח ג'. כאן נבדקה מערת-קברים, שנפגעה קודם לכן בדחפור. נתברר, שהמערה נחצבה בתקופת החיקסוס; ברצפת המערה נמצא פיר רדוד, ובו כלי-חרס מאותו פרק-זמן. המערה נוקתה, כנראה, בראשית התקופה הכנענית המאוחרת; ומאז ועד לתקופה הפלשתית שימשה מערת-קבורה לבני אדם ולבהמות, ובעיקר לסוסים ולחמורים. בשכבה התחתונה נמצאו על יד שלדי הסוסים 21 חרפושיות, בחלקן מתקופת החיקסוס ובחלקן מתקופה הממלכה החדשה של מצרים. אין ספק בדבר, שלפנינו קבורה מכוונת של סוסים. כאן נקברו כמה בני-אדם, ולרגל עובדה זו הועלתה הסברה, שהסוסים נקברו עם בעליהם. יש לציין, שבקברים אלה נמצאו כלי-חרס מועטים בלבד. זו היא דוגמה שנייה של קברי סוסים וחמורים בתקופה זו בארץ-ישראל, נוסף על הקברים, שנחשפו בתל אל-עג'ול על-ידי פ. פיטרי. בשכבה העליונה של המערה נמצא קבר פלשתי, ואף הוא עם קבר של בעל-חיים.

ש ט ח ד' היווה את האזור העיקרי של החפירה. כאן נחפרה חלקה של 30 מ"מ בקירוב. בשטח העליון נמצאו קברים מימי הביניים, מן המאה ה' עד ה'ט"ו לספה"נ. הקברים מסודרים, בדרך כלל, מתחת ועל יד שורת אבנים בת נדבך אחד. נמצאו בהם כלי-חרס מועטים, תכשיטים, ובייחוד חרוזים, טבעות וצמידים, וכמה מטבעות. בעומק של 1.5 מ' בקירוב נתקלנו בקברים קדומים, שנפגעו בחלקם על-ידי הקברי העליונים. בסך-הכל נמצאו כ-30 קברים מראשית המאה ה' ב לפנה"ס עד לאמצע המאה ה' לפנה"ס. בקברים, שנשתמרו שלמים ביחס, אפשר לעקוב אחרי שיטת קבורה, שכמעט לא חלו בה שינויים: הגופות הונחו מתוחות, כשהידים מהודקות לגוף; הכיוון הוא, בדרך כלל, למזרח ולמערב; הראש מורם במקצת ופונה

לצד מזרח, או שהוא נטוי לצד דרום. כמעט בכל קבר נמצאו חפצי־ליווי, על־פי רוב כלי חרס, כלי אבן, כלי מתכת ותכשיטים מועטים. הכלים הונחו בעיקר על־יד הראש וסמוך ליד הימנית; במקרים מועטים נמצאו כלי חרס על גבי השלדים. במספר מקרים נמצאו טבעות ועגילים במקומם.

כלי־החרס הקדומים בשטח זה הם ממחזור הקראמיקה הפלשתית ודומים הם לכלים, שנמצאו בשכבות XI—XII בתל־קסילה הקרובה. בקברים מהמחצית השנייה של המאה ה־א ומהמאה ה־ב מצויים, על־יד כלי־החרס המקומיים, גם כלים רבים, שמוצאם מקפריסין. בין אלה יש לציין את הצפחות "המצוירות על לבן" ("white painted") וכן פכיות מן הטיפוס "שחור על אדום" ("black on red") ודו־גוונים (Bichrome I) (לוח י"ב). מתוך הכלים שנמצאו עם כלי יבוא אלה יש להסיק בוודאות, שראשית הופעתם של כלים קיפרו־פניקיים בארץ חלה, לכל המאוחר, בסוף המאה ה־א או ראשית המאה ה־ב לפנה"ס. מן המציאות האחרות יש להזכיר במיוחד מראה עשויה ברונזה, שדוגמה יחידה מקבילה לה בזמן נמצאה בחפירות אנקומי. בקברים אלה נמצאו גם חמש חרפושיות, שהן בעיקר מימי השושלת ה־XIX במצרים. כן נמצאו שלוש חותמות בצורת קנוס, ועליהן חרותות חיות, חותמות אלו דומות לחותמות שנמצאו בשכבות VII—V במגידו, בתל אבו־הוואם ובאנקומי. יש לייחס את עיקר הממצא בשטח ד' לימיו של דוד, והוא מתאים ביסודו לממצא בשכבה IX בתל־קסילה. ממצא זה מעיד, שכבר בראשית המלוכה היו קיימים קשרי־מסחר מפותחים בין שפלת החוף ובין החוף הפניקי וקפריסין.

בסיכומה של עונת החפירות נוכל לומר, שהיישוב באזור (שעל קיומו בתקופות הכלקוליתית והכנענית הקדומה ידוע מתוך הבדיקות השונות, שבוצעו במקום בשנים האחרונות) פרח גם בתקופות הכנעניות התיכונה והמאוחרת ובתקופה הישראלית הקדומה (תקופת הברזל א'). נראה, שאזור, הידועה רק לפי תרגום השבעים כעיר בנחלת שבט דן (יהושע ט"ו מ"ה) ולפי כתבתו של סנחריב כאחת מערי צידקה מלך אשקלון, שנכבשו על ידיו, היתה עיר פורחת גם בתקופת ההתנחלות ובתקופת הממלכה המאוחדת.

משה דותן